

Dr. Györkei Jenő

TELEKI PÁL ÉS A MAGYAR SZUVERENITÁS

1939 és 1941 között Magyarország nem vett részt a háborúban, jóllehet a kormány németbarát politikát folytatott. Gazdasági, külpolitikai és belpolitikai téren egyaránt igyekezett az ország szuverenitását, nemzeti érdekeit figyelembe venni.

Teleki Pál 1939. július 24-i, Hitlerhez írt levelében kijelentette: „. . . egy általános konfliktus esetén Magyarország a maga politikáját a tengelyhatalmak politikájával fogja összhangba hozni . . . Nem lehet azonban kétséges, hogy a politikához való alkalmazkodásunk semmi esetre sem ejtethet csorbát szuverenitásunkon . . .”

Ez eredményezte azt, hogy a magyar kormány 1939 szeptemberében nem engedte át a német csapatokat a lengyel–magyar határon. Sőt több tízezres tömegben befogadta a lengyel katonai és polgári menekülteket.

Az erdélyi kérdés napirendre kerülésével, az 1940. augusztus 30-ai második bécsi döntéssel, Magyarország feláldozta szuverenitását.

Alig telt el három hét a második bécsi döntés után, és 1940 szeptemberében német kívánságra a Romániába irányított, ún. tancsapatokat – melyek később Jugoszlávia ellen lettek felhasználva – átengedte Magyarországon.

Majd 1940 novemberében, német felszólításra Magyarország elsőnek csatlakozott a Háromhatalmi Egyezményhez, és ezzel végérvényesen feláldozta függetlenségét. A november 20-ai aláírás ceremóniájáról hazatérő Csáky István külügyminisztert a közvélemény rosszat sejtve fogadta. Az emberek, a háború óta először ráébredtek, hogy a nagyok barátsága talán nem is olyan veszélytelen.

A Képviselőház külügyi bizottságában Eckhardt Tibor, a Kisgazdapárt elnöke, a Felsőházban pedig Bethlen István gróf rendkívül éles hangnemben a szemére vetették a kormánynak, hogy a Háromhatalmi Egyezményhez való csatlakozásával feladta eddigi semlegességi politikáját, és Magyarországot a hadviselő hatalmak olyan csoportjához kapcsolja, mely egyáltalán nem biztos a győzelemben.

Mindkét szónok azt hangoztatta, hogy Magyarország sok mindent elért háború nélkül, és elsőrendű érdeke azt parancsolja, hogy tartsa magát távol a nagyhatalmak viszályától.

A magyar sajtó a csatlakozásról szóló eseményt vagy helyeselte, vagy közönyösen fogadta. Kedvező jelnek vették, hogy Anglia nem szakította meg a diplomáciai kapcsolatokat. A lakosság nagy többsége határtalanul bízott Teleki Pál politikai hozzáértésében.

A közvélemény derülését hamarosan megerősítette az a látványos politikai siker, ami a jugoszláv–magyar kapcsolatokban megmutatkozott.

Magyarország rokonszenve Jugoszlávia iránt régi eredetű. Az első világháború után, a trianoni békeszerződés nyomán, mintegy félmillió magyar lakta. Az itt élő magyarok sohasem tápláltak gyűlöletet ez iránt az ország iránt, hisz népcineg mintegy a fele – horvátok, szlovénok – az első világháborúban a Központi Hatalmak táborában harcolt. De vitathatatlan hősiességükkel még a barikád túlsó oldalán álló szerbek is kivívták a magyarok tiszteletét.

Horthy 1926-ban, a mohácsi csata 400. évfordulója alkalmából Mohácson mondott beszédében ezeket az érzéseket tolmácsolta.

A Háromhatalmi Egyezményhez való csatlakozás és az ezt megelőző német átvonulási akció jelentősen rontotta Magyarország pozícióit Londonban. Az angol külügyminisztériumban közölték a magyar követtel: amennyiben Magyarország eltűrné, hogy területén idegen haderők olyan államok ellen vonulnak át, amelyek Nagy-Britanniával szövetséges vagy baráti viszonyban vannak, az a diplomáciai kapcsolatok megszakításához vezetne; vagy csatlakozva maga is megtámadná a Nagy-Britanniával szövetséges államot, az casus bellit von maga után.

Ez a veszély készítette Telekit és kormányát arra, hogy 1940 decemberében, három héttel a Háromhatalmi Egyezményhez történt csatlakozás után „örökbarátsági szerződés”-t kössön Jugoszláviával.

Ennek nyomán, 1941 januárjában, a budapesti angol követ szerette volna elérni, hogy Eden külügyminiszter, a magyar kormány bátorítására tegyen olyan barátságos célzást, nyilatkozatot, hogy amennyiben Magyarország a német nyomásnak ellenáll, a háború utáni határok nem módosulnak.

A brit kormány azonban nem volt hajlandó a jövőre vonatkozó ilyen nyilatkozat megtételére. A barátságos célzás is elmaradt, pedig Teleki még március 12-én üzenetet küldött Londonba, hogy bár hivatalos nyilatkozataiban kénytelen erősen tengelybarát hangot használni, mégsem engedett olyan német követeléseknek, melyek Magyarország önállóságával és szuverenitásával függnek össze.

Levelében panaszkodott, hogy „a német követelések elleni állandó harc” teljesen felőrli idegeit, de biztosítja a brit kormányt, hogy ameddig ő él és a kormány tagja, nem fog olyat tenni, ami „az ország becsületével, szuverenitásával nem összeegyeztethető”.

A németek azonban tudták, hogy a területi igények az a gyenge pont, ahol a magyar kormány vonakodását át lehet törni. Ezért, amikor március 26-án Jugoszláviában a németbarát kormányt megdöntötték, és Hitler elhatározta Jugoszlávia megtámadását – a Magyarországon való áthaladás és a magyar katonai részvétel fejében elismerte a magyar területi követeléseket Jugoszlávia terhére, beleértve a Bánátot és még kilátásba helyezve Fiumét is.

Teleki hiába próbálta ezt kivédeni, a Legfelsőbb Honvédelmi Tanács április 1-jei ülésén csak annyit tudott elérni, hogy Magyarország csak akkor indítja el hadseregét, ha Jugoszlávia mint állam megszűnik létezni, és a történelmi magyar határt nem lépik át.

A brit kormány április 2-án megüzente Budapestre: ha átengedik a német csapatokat, akkor megszakítják a diplomáciai kapcsolatokat, s ha Magyarország bármilyen ürüggyel részt vesz a támadásban, az hadüzenetet von maga után.

Az angliai üzenet azt jelentette, hogy Teleki Pál külpolitikai koncepciója összeomlott. Nem maradt más lehetősége – április 3-án éjjel föbe lőtte magát.

*

Gróf Teleki Pál miniszterelnök haláláért, Magyarország háborúba sodródásáért – véleményem szerint – elsősorban, mai szóval élve, a katonai lobbít, azaz a Honvéd Vezérkart, név szerint Werth Henrik vezérezredest, a Vezérkar főnökét és Bartha Károly honvédelmi minisztert terheli a felelősség.

Ezt a megállapítást erősíti meg Ullein-Reviczky Antal, a külügyminisztérium sajtófőnöke is, amikor közvetlenül a háború után írt emlékiratában megállapítja, Jugoszlávia megtámadására utalva: „. . . a Vezérkar a kormány mögött már megegyezett a német főparancsnoksággal (még a Legfelsőbb Honvédelmi Tanács döntése előtt) a csapatok átvonulásának részleteiben. Teleki leírhatatlan haragra lobbant, értesülve erről a lépésről, melyet jogosan minősített árulásnak”.

Ugyanezt állapította meg Szent-Iványi Domokos is, Teleki bizalmi embere, a „Privát” Kabinetjének a főnöke, aki annak halála után a külügyminisztérium tájékoztatási osztályát vezette, 1944 őszén pedig a Horthy által Moszkvába delegált fegyverszüneti előkészítő tárgyalás tagja volt. Szent-Iványi 1942-ben Kállay Miklós miniszterelnöktől, a magyar háborús felelősség kivizsgálására kapott megbízást. E minőségben felhatalmazást kapott a külügyminisztérium és a miniszterelnökség titkos iratainak korlátozás nélküli tanulmányozására. Ennek eredménye az a többszáz oldalas mű, A trianoni Magyarország külpolitikája című kézirat, melyben Szent-Iványi leírja: „A Magyar Vezérkar elsősorban felelős Magyarországnak a második világháborúba való sodródásáért . . .”

„A német származású vezérkari főnökünk, Werth és a német származású vezérkari tisztek – László, Beregfi, Bajor, Feketealmi-Czeidner és a többi, teljesen át voltak itatva német bámulattal.”

Ez a katonai lobbí okozta Magyarország tragédiáját, mely kihatott napjainkig.